

ספר

טיול בגן

כולל חמשה עשר דרשות. ישאו מדברותם לכאר הרבה מקראי קדש סתומים וחתומים. ומאמרי חז"ל נפלאים ונעלמים. כגמרא ומדרשים על דרך מליצה ומשל וחוקי ההגיון. ובהם יבאר ביאור נפלא את הפיוט, אקדמות מליץ. אשר בכל תפוצות ישראל יעריצו ויקדישו את הפיוט הקדוש והמרום הזה לאמרו בתג השבועות יום מתן תורתינו. מרם יקראו בתורה:

מאת המכיר את ערכו נתנאל בן המנוח מו"ה גרשון יצחק ויל שנאר מואמושמיץ יע"א.

פיעטרקוב

ברפוס החדש ר' אברהם רויזענגארטען נ"י

שנה תרס"ה לפ"ק

СЕФЕРЪ ТЮЛЪ БАГАНЪ

т. е. Прогулка въ Саду

Сборникъ Проповѣдей къ отдѣламъ Св. Писанія

Въ Типо. А. Розенгартенъ ПЕТРОКОВЪ 190 г.

This Sefer has been made available by:

5314 13th Avenue
Brooklyn, NY 11219

TEL. (718) 972-0777

FAX. (718) 972-0178

A deluxe bound copy of this sefer is available at:

Biegeleisen Hebrew Book Store

4409 16th Avenue

Brooklyn, N.Y. 11204

(718) 436-1165

הספר הזה צולמה על ידי אחים גאלדענבערג

וניתן להשיג ממנו טופס מכורך, במחיר סביר, אצל:

בימ"ס ביגלאיזן

4409 16th Avenue

(718) 436-1165

זכרון בספר

לעילוי נשמת הרה"ח ירא ושלם צנא מלא ספרא

מורה"ד יצחק ע"ה בן מר"ה משה נ"י בראך

הוא הגבר אשר יגע וטרח מאד להדפיס ולהפיץ ספרי הקדמונים

שחל"ח במיטב ימיו לדאבון לב כל יודעיו ומכיריו

ביום ה' כסלו שנת תש"ס לפ"ק

ת.נ.צ.ב.ה.

יצא לאור פה ברוקלין נ.י.

שנת תשס"ה

על ידי

אחים גאלדענבערג

נדפס אצל:

5314 13th Avenue
Brooklyn, NY 11219

TEL (718) 972-0777

FAX (718) 972-0178

מכירה הראשית אצל:

בימ"ס בינלאיין

4409 16th Ave.

Tel (718) 436-1165

הסכמה

הסכמת הרב הגאון הגדול מעוז ומגדול סועיה פ"ה נ"י כשית מויה צבי יחזקאל שלישי"א אבדק"ק פלונסק יע"א.

בשם ה' ובעזרתו ית"ש

לא מש מאוהל תורה. ובא בכל עם ועידן לבית מדרשי. ובזהבה וידידות טיילנו בגן עץ החיים. הלכנו לשיח בשדה החכמה בפלפול והלכה. ומלאנו מלא דבר ה'. ויראה קודמת. לכן אל יראי ה' בחיבי האומה הנבחרת. אשר ישמו את התורה להם עטרת. המעטים המה בעת אמת נעדרת. אליהם אשים דברתי בלשון מדברת. הן גם אנכי ידעתי זאת הממארת. רבים יתנו לספרים כתף סודרת. ובעת יבוא ת"ח ממחברי הספרים. יתכסו באדרת שוא ומעטה מתעה מכל עברים. להביט עליו בקלף ולעפרו בעפרים. לבלתי יוכרחו שלוח יד בזים פרוסה להרים. כי מה להם ולתורת יולר הרים. וכל תורתם תוך מעים אבוסים כפרים. אולם אחי ורעי הקשיבו נא אחרת. קול אדיר וחזק כל און חודרת. בכל יום ויום בת קול מכרות ואומרת. כל אחי ואבוי וכל לרה עוברת. אשר על האומה עוברת. סערות גוראות יסערות והיא קודרת. מקול רוח ויגון אחרים גוררת. כל אלה לא הגיעו לשה נפורת. רק מאז שפחה גבירתה לזרת. בני התורה עזובה והיא לבדה נותרת. הכלימה עלובה ומשאות שוא בותרת. למחבר ומוכר ספרים. יענו אמרים מרים. ותולבים להם בארות נשברים. יפזרו על מותרות והבלי נערים ולחכמה עורף פונים. ולבדם אכזר כיענים לכן אנכי אמנה פליטה השארים קדמו פיהם בחינוכים. תמכו אותם במשענים. בלקיחת ספרים ושלמונים. ובשכר לרקס פורונים. יללרכם אל כהשונים. ויאיר לכם פנים. על זנים ובני זנים. כי אך כבוד התורה בעד כל לרה עולרת. מבצר מבצח תהי' לישראל מגן ומשמרת. לשמרו באישון

לדידי חזי לי האי גברא יקרא הרב המופלג בתורה ויראת ה' טהורה. מריף ובקי זית רענן דרשן מפואר. מהולל בתשבות. ומעלות ומדות. כש"ת מהור"ר **נתנאל** כ"י שנאר מעיר זאבושמיץ. כי העיר ה' את רוחו להלויל לאור דרושים נממדים אשר תכנו ה' בתקראות ומדרשי חז"ל. לפתור חדותם ולהמתיק דבריהם. בונה מגדלים ומעלה פנינים ממולא בתוכחת מוסר. כאשר ראיתי בהקונטרסים אשר הקריב **נתנאל** לפני מספרו **טיוור** **בגן** על פיוט אקדמות שחיבר רבינו מאיר ברבי יצחק מעיר ויריביזוא שמוכר בתום בראש השנה (דף י"א א) [ושמו נרמו ברשאי התרונים מתקדמות אחר ה' ב'. מאיר ברבי יצחק יגדל בתורה במעשים טובים אמון וחזק ואמן. והוא המחבר יולר לשבת ראשון אחר הפסח. ויולר לשבת חובת"ם. ויולר וולת לאחרון של פסח וליום ב' דשבעות לבני וירמס. ויולר לשבת נממו. ועוד הרבה פיוטים ויולרות עיין בשו"ת תשובה מאזהבה. ועיין בס' קריים מ' י"ב. ובין ידן מהגה"ק ר"ש ארטורופאליר ז"ע. מש"כ על המחבר האקדמות. ועיין בטו"ז אור"ח סי' תל"ד ומש"כ זקני בשו"ת שער אפרים תאור"ח סי' י"ד. ודווי זקני בסידור יעב"ץ. ובחק יעקב ואליהו רבה באור"ח ס']. מגלה עפה. יפה ומנופה. נפלאות עשה. להרוות נפשות שוקקות במחק אמרי גועס נכבדות מדובר בו. וכולו מתמדים. זכרתי ימים מקדם זה כ"ה שנים עת הייתי סמוך על שלחן חותני המופלג הגדיב הגביר ז"ל בכפר יעוצרניא סמוך לטאמשוב פלך לובלין. שם נמלא ושם היה גם הרב המחבר כ"י על שלחן חותנו ולמד תורה בשקידה.

הסכמות

כאישן לכל ילעוהו זרים. עד יבא מבשר ופקות הכו"ם יום א' דברים. בין המלרים. עוב קורא בהרים. וקרן ישראל ירום כלפיית כ"ז תמוז שנת תרס"ה פה **פרונסק** **צבי יהוקאל מוכל ואהן אדפ"ק הג"ל והגליל בעהמ"ס דגן שמים.** **בית צדיק. דברי השירה. כבוד הבית. צפתת השמן. ושי:**

הסכמת הרבנים המפורסמים המאורות הגדולים החריפים ובקיאים. מצוע קודש מחצבתם. נכרי הרבי הקדוש האלקי הרבי מלובלין וצללהיה. ונכד' הגאון הקדוש מזאקלקאו בעהמ"ס **לקומי בהרי"ל ז"ע:**

בידה. בעברי דרך פה ק"ק זאמושמיץ י"ו.
 הגיס לפני הרב הדרשן המופלג מו"ס
נתנאל כ"י בהמות מו"ס **גרשון**
יצחק ע"ה. את מחברתו הלן. והללתי בו
 בחיה מקומן. וראיתי בהם דברים נחמדים
 שהם ראויים להביא על מכשם הדפוס. להפיץ
 בעדת ישראל. גם למען לא יאז שיר הקדוש
 אקדמות השבח שנתייסד ונקבע בכל תפלות
 ישראל לקרותו קודם קריאת-הסוד' ביום מתן
 תורתנו כספר החתום. בכן אנכי מסכים בזה
 להדפיסו. ולח"ה כאשר יודפס בלי נדר אקבל
 מחברתו. ובל"ג אשלם מחירו כאשר ישית עלי
 המחבר נ"י. נאום הכותב לכבוד הסוד' ולומדי
 יום א' שופ"טס והאי שנת תרס"ד לפ"ק
 פה ק"ק הג"ל יע"ה. נאום **יהודא ר"ב**
הלוי הורוויץ מונה בק"ק וולאדאי יע"ה:
מהרי"ל הלוי הורוויץ שליט"ה חונה פה ק"ק **זאמושמיץ** יע"ה:

בעזהשית כבוד המופלא ומופלג
 הדרשן וכו'. מ"מ דעירנו
זאמושמיץ יע"ה. ה' **נתנאל**
 בהמות ר' **גרשון יצחק** ע"ה. ביקש
 ממני הסכמתי על ספרו אשר בשם **מיו"ר**
בגן יקבנו. להפיץ על פני חבל. הגם
 שאחר הסכמת כבוד אהמ"ו הרב הג' הלוי
 כ"מ **רי"ל הלוי הורוויץ** שליט"ה
 אבד"ק **וולאדאוי** יע"ה. דברי אך
 למוטר. אך יען כי המחבר כ"י הוא מחסבי
 עירנו י"ו. לכן אמרתי לא אמנע כטוב מאתו.
 ואי"ה כאשר ילא מביט הדפוס בדרשון
 הלעמור. אקבל בלי נדר ספר אחד כפי מחירו
 והגני מזרכו בכל חותמי ברכות. כ"ד הכו"ם
 יום ה' לסדר תוריע א' במודש ניסן דהאי
 שנת תרס"ד לפ"ק. נאום **יוסף**
שלמה שבת בלאהמ"ו הרב
 חונה פה ק"ק **זאמושמיץ** יע"ה:

בעזהשית. הן זאל לפני כבוד יודי
 הדרשן המהולל המופלג
 וו"ח יר"ה כש"ת מו"ס **נתנאל** כ"י בהמות
 מו"ס ר' **גרשון יצחק** ע"ה. מ"מ בק"ק
זאמושמיץ יען. ותלמודו בידו. חיבורו
 בכת"י שכינה בשם **מיו"ר** הגיוסד
 לזכר בדרך דמות את השיר הקדוש אקדמות
 ואחר אשר חיבורו הג"ל ה' תחת ידי כמה
 שבעות. ועיינתי בו הרבה. הנה מאוד מאוד
 התענגתי מדרשו הנחמדים. כי ראיתי שכלו
 מחמדי. והדרושים המה נכחי וישרים למואלף
 דעת וטהים טעם לשבח בפסקוי תנך.

ובמאמרם סתומים וסתומים מדברי חו"ל.
 המפורזים בש"ס ומדרשים שונים. לזכרם
 עפ"י דרך הדרוש. הכל בהקדמות והסכמות
 ישרות. הנכוחים למצון. פעם עפ"י הרבי
 ההגיון וההספה. ופעם בדרך מוסר השכל.
 עד שכל אחד מהמעיינים ימצא בהם חפצו.
 לזאת אמרתי להפילא עבא יישר חילו. וראוי
 הוא החיבור הלן להביאו לבית הדפוס. ולהפיץ
 ביעקב ולחלקו בישראל. ומאת אחב"י אבקש
 שיתמכו בידי המחבר נ"י. לקנות מאתו את
 חיבורו בכסף מלא. וגם אנכי בלי אקבל
 מחברתו במחיר אשר ישית עלי המחבר נ"י.
 ולע"ט

הסכמות

ולפ"ע נתתי מעות קדימה תלי ר"כ. וממני ידאו וכן יעשו אהב"ג הנדיבים. ד' עליהם יחי'. כ"ד הכו"ח יום ה' לסדר לו. ט"ז ימים לחודש אחר שני שנת תרס"ה לפ"ק. **מורדכי**

הלוי דרוויץ מופ"ק פה ק"ק
זאמושמש ע"ה. בהכרז ר' **יעקב**
יצחק זל"ה :

הסכמת הרב הג' המאה"ג החריף ובקי .
וכו' בקש"ה מו"ה ר' **אהרן צבי**
שידקאווסקי האב"ד דק"ק **זאמושמש**
נ"י הלמודו של הגאון המפורסם וכו' מו"ה
הר"ר נ"י האב"ד רובלין יצ"ו בעהמ"ס
בית הל" :

הסכמת הרב הג' המאה"ג החריף ובקי .
וכו' בקש"ה מו"ה ר' **אהרן צבי**
שידקאווסקי האב"ד דק"ק **זאמושמש**
נ"י הלמודו של הגאון המפורסם וכו' מו"ה
הר"ר נ"י האב"ד רובלין יצ"ו בעהמ"ס
בית הל" :

הסכמת הרב הג' המאה"ג החריף ובקי .
וכו' בקש"ה מו"ה ר' **אהרן צבי**
שידקאווסקי האב"ד דק"ק **זאמושמש**
נ"י הלמודו של הגאון המפורסם וכו' מו"ה
הר"ר נ"י האב"ד רובלין יצ"ו בעהמ"ס
בית הל" :

בניה חיקלע לאתרון. כבוד הרבני הדרשן
מופלא ומופלג כש"ת מו"ה **נתנאל**
נ"י בהסמכות מו"ה **גרשון יצחק** ע"ה
מק"ק **זאמושמש** יע"ה והרא"ה לפני
חיבורו זכתי' אשר חיבר לפתע שר
אקדמות' ואם כי אינני בקי גדול בעניני
הדרוש. ולזאת לא עיינתי הרבה בחיבורו .
אולם המעט שראיתי הוטב מאוד בעיני .
ולזאת הסכמתי להדפיסו ואי"ה כאשר ילא
חיבורו לאור אקבל את החיבור במחיר אשר
ישית עלי המחבר נ"י . והנני בעהמ"ס היום
אור ליום ג' חלא תרס"ד קראסניבראד
יע"ה **נחום פייגין** ב"ר מופ"ק הנ"ל :

בעזה"י. היום ילאתי לראות **בגן**
המיזור אשר הביא לפני
ידידי. הרב הדרשן המפורסר המופלא ומופלג
כמה"ר **נתנאל** בן **הר"ר גרשון**
יצחק ע"ה. מ"מ **זאמושמש**
י"ן. ולחתי אשר הרחתי בשמו. כי
עיינתי בחיבורו בזאת מקומן. מלאתי מלא
על כל גדותיו ז"ל ופרח"ס. אשר ריחם נודק
למרחוק. ומתוקים למוך אוכל יטעם ואף כי
מי ומה אנכי לבא בהסכמה על ספרי' חדשים
כאשר ביארתי בדרך מוסר מה שאמרו חז"ל
(הוריות ה' ע"א). אנכי ולא יהי' לך" דביבור
אחד באמרו. מה שאין הפה יכול לדבר ואין
האוזן יכול לשמוע כי אם כל **האמת** היא אהבת

עלמו באשר כל. אחד ואחד לגבי' נפשי יחיד ומיוחד הוא. ואין שני לו. לא אוהו כבוד ותהלה .
לו כל מלבדו יקר והון. לו ראוי כל מעדני מלכים ותענוגי בני אדם. איש איש לפי דרכו
ומצבו. וזהו מה שמרפצין לנו חכמו"ל, אנבי"ה ייטו אהבת עלמו, לא יהי' לך" ראונו לומר
אם רולה אהה להיות עובד ד' באמת. ראשית חכמה מחויב אתה לבטל בתכלית הביטול את
האנכי שלך. אבל **לחצון** לבבנו חצו רואים עתה עולם הפך כי תמיד מבעלים איתנו את
האנכי של אחרים אבל שיבעל את, האנכי" של עלמו זה לא אפשר. וזהו שאמרו חז"ל, מה
שאין הפה יכול לדבר ואין האוזן יכול לשמוע" ולמען לא לחנע את הטוב מבעליו. מסייע
שאין בו ממש. אנכי להסכים. כי ראוי ויבור הלו להביא לבית הדפוס. כאשר באמת נמצא
בדרכי מוסר השכל. מיוסדים אל אדני אמת וזקק. וכאשר ילא אי"ה מבית הדפוס. בל"כ
אקבל ספר אחד ואשלים מחירו. בתנאי קודם למעשה. כי הכל יהי' ברשיון הממשלה יר"ה.
ולמען כבוד המורה ולומדי'. תחתי שמי. פה **זאמושמש** ע"ו סיון שנת תרס"ד לפ"ק
יום א' לסדר. כי ד' דיבר מרוב על ישראל. נאום **היום אהרן צבי**
שידקאווסקי בן לאמו **אריעזר** חונה פקק הנ"ל יע"ה :

הקדמה

הקדמת המחבר בתועלת הספר מדבר

יָאֵזֶר הַמְּכַוָּאִיִּים יַחְזֹק הַמַּחְבְּרִים. לְהַגִּיד כְּשֶׁעַר סִפְרָם אִמְרִים. סִיכַת הַדְּבָר אֲשֶׁר נִשְׂאוּ לְבוֹ עִם סִפְרוֹ לְהוֹפִיעַ וְאִיךְ נַעֲמִים דְּבָרָיו כִּקְהָלָ עִם יוֹדֵעַ. וַיֵּכֶא כְּשֶׁעַר סִפְרוֹ גְבוּרָתוֹ לְמַלֵּל. כִּי בַח מַעֲשָׂיו כְּשֶׁעָרִים לְהַלֵּל. אִמְנֵם אֲנִכִי לֹא כֵן עֲמְרִי. בִּירְעִי כִי זֹאת לְהַגִּיד אֵין לֹאל יָרִי לְהַתְהַלֵּל וּלְהַתְפָּאֵר עִם הַסֵּפֶר כִּי נַעֲמִים רַבְרִי כְּאֲשׁוּבֵל הַכּוֹפֵר. אִךְ מֵאֲשֶׁר יִרְעֵתִי זֹאת הַמַּמָּרָה. כִּי רַבִּים יִתְּנוּ לְסִפְרִים חֲרָשִׁים כְּתָף סוֹרֶרֶת כְּזוּיִם חֲכַמַת הַמַּחְבֵּר צִדְקוֹ יִקְשִׁינוּ. וּכְהִצְרָקוּ לְפָנֵיהֶם לְדַבְּרוֹ כֹּל יֵאֱמִינוּ. וּכְרֵאוֹתָם סֵפֶר חֲדָשׁ כִּיר מַחְבֵּר. יֵכֶאוּ לְבַקֵּר מוֹטִיו וְדַפִּי עֲלָיו לְדַבְּרוֹ. וְלֹא יִזְכְּרוּהוּ לְמַטּוֹ לְהַכִּיר עֲמָלוֹ וַיִּנְעוּ. וְלֹא יִכְיֹשׁוּ וְלֹא יִכְיֹשׁוּ לְרַעוּ כִּי בִלְעַ כְּתוּ וְאוֹנוֹ וְהַשְׁלִיךְ נַעֲמִימַת הַתְּבַל וְחֲמֻרוֹתָיו. וּכְחֲכַמָּה שֵׁם בֶּלַע מַעֲיִינוּ. לְעִמּוֹד לְעִשׂוֹת חֵיל. וְלֹא נִתֵּן שִׁינָה לְעֵינָיו יוֹמֵם וְלַיִל בְּאִמְרָם עֲלָיו מָה לָנוּ לְשִׁמּוֹעַ מִלְּלוֹ. כִּי מִגְּמַתוֹ לְבַקֵּשׁ כֶּסֶף אֹפִיר וּמְרַהֵבָה. וְלֵאחֶר מוֹתוֹ תִּפְאֶרֶת מַחְבֵּר עַל הַמַּצְבָּה. כִּי אֵיךְ יִלְכַּשׁ גֵּאָה וְנֶאֱמָן לְהַגִּיד כְּשֶׁעַר תּוֹכְחוֹתָיו. וּכְתוּךְ קֵהֶל וְעֵרָה יֵשׁא מְרַכְרוֹתָיו. וְכִי הוּא עַל הַבֵּל נַעֲלָה כִּי יִהְיֶה לְהַגִּישׁ סִפְרוֹ לְהוֹכִיחַ עִם ד' אֱלֹהִים. לְכֵן אִמְרַתִּי אִשִּׁיחָה וַיִּרְחַץ לִי. וְאִבְקַשׁ לְכֹל יִכְוֹזוּ מִלְּלוֹ. וְאִמְרַתִּי בְּרַבְרִי אֱלֹהִים לְהוֹדִיעַ כִּי דְבָרֵיהֶם אֵין לְהַבִּיעַ. וְלוֹ חֲכַמֵּי הַשִּׁבְיָזוֹ רַק מוֹכּוֹת עֲלָיו לְדַבְּרוֹ וְלֹא לְמַפּוֹל דְּבָרָיו שׂוֹא עַל הַמַּחְבֵּר. וְאִשׂא מְשַׁלִּי וְאוֹמֵר. אִישׁ אַחֵר נֹסֵעַ לְדַרְכּוֹ כְּחֲצִי הַלַּיִל וְשִׁמְעָ אִישׁ אַחֵר קוֹרֵא כְּקוֹל נֹדֵד חֵיִל רְחוּמֵם נִכְבְּרִים הֵלֵא תִתְעַנְּנוּ כְּבַתִּיכֶם שְׂכַתִּי אִךְ הוֹהֲרוּ מְרַשְׁפֵי אִשׁ וּשְׁלַחְתָּהּ. וַיִּשְׁתַּחֲוֶם הַנוֹסֵעַ עַל הַקְּרֵאָה וּכְרֵאֲשׁוֹ עֲלָיו יִנּוּעַ מְרוּעַ מְכַל אֲנָשִׁי הָעִיר הָאִישׁ הַזֶּה יִחַרֵּר וַיִּנּוּעַ. כִּי בֶּלַע אֲנָשִׁי הָעִיר הַזֹּהִים שׁוֹכְכִים עַל מַטּוֹתָם וּשְׁנַתָּם עֲרַכָה עֲלֵיהֶם כְּעֶרְשׂוֹתָם וּכְעוֹר כּוֹלֵם הַזֹּהִים שׁוֹכְכִים יַחַד. לְבוֹ וּנְפִישׁוֹ מֵלֵא פַחַד. אִךְ שְׁעִיפִי הַשִּׁיכּוּהוּ. כִּי בִבֶל יוֹשְׁבֵי הָעִיר עֲשִׂיךְ אֵין כְּמוֹהוּ לְכֵן אֹמְרִיךְ וְעוֹנוֹ יִלְכַּשׁ לְקֵרֵא דְּבָרָיו וְלֹא יִרְפָּה עַר כּוֹשׁ. אִךְ אִמֵּר לְכֹלוֹ מָה נֹואֵל הָאִישׁ הַזֶּה לְהַתְנַאֲוֹת כְּעֶשְׂרוֹ וְחִיָּזוֹ כִּי הַשׁוֹרְדִים יִצְפְּנוּ עֲלָיו בְּשִׁמְעֵם מִלְּלוֹ אִךְ כְּאֲשֶׁר קִרְבֵי אֲלָיו וְעֵינָיו עֲלָיו הַכְּרִיקוּ עֲשִׂתוֹנָתוֹ עֲלָיו מֵאוֹר עֲמָקוֹ בְּרֵאוֹתוֹ תְּכִיפֵךְ בְּגֵרִי וְהַמְּטוֹלָאִים לְבוֹ עֲלָיו נִמְלֵא פְלָאִים כִּי הָקוֹר הָאוֹכֵל אֹתוֹ וּמְקַפֵּא רַמּוֹ עַד כְּמַעַשׂ נִפְשׁוֹ יִצְאָה אֹתוֹ הוּא כִּי הָעֵנִי תִרְבָּאוֹהוּ וְהַמַּחְסוֹר אֹתוֹ מִצְאָה. לְכֵן הַגִּידִי הַפְּלִיאָה מֵאוֹר בֵּיעִינוּ וּנְשַׁנְבָה שְׂאֵלָתוֹ לְפָנָיו מְרוּעַ יַחוּשׁ מֵהָאִשׁ וּשְׁלַחְתוֹ. יוֹהֵר מְכַל אֲנָשִׁי הָעִיר וּמֵאֲבוֹתָיו. וְלֹא יִכּוֹל לְהַתְּאֵפֵךְ וַיִּרַד מִמְּרַכְבְּתוֹ. וַיִּשְׂאֵל מִמֶּנּוּ לְפַתּוֹר לוֹ חִדְרוֹ. וַיַּעַן לוֹ אֵל יִפְלֵא כְּעֵינֶיךָ אֵת אֲשֶׁר אַתָּה שׁוֹמֵעַ בְּאוֹנֶיךָ כִּי לֹא מְרוֹב עֲשִׂיךְ וְהוֹן וּרְבַב נַחֲלַת שְׂרָה וּכְרָם כְּכֶהֵן אֹן אַתְּהֶלֶךְ בְּרַחֲבוֹת וּשְׂוָקִים כְּמַשְׁתַּלָּל וּכְמַתְעַתֵּעַ לְקֵרֵא אֵת הַקְּרִיאוֹהָ אֲשֶׁר אַתָּה שׁוֹמֵעַ. כִּי זֹאת לִי מְסִיכַת כִּי נִפְשִׁי עָלִי מְרָה. עַד כִּי רֹחִי עָלִי זֹרָה. כִּי יִלְדִי וַיִּתְּרוֹנִי יִסּוֹכְכִינִי יִבְקַשׁוּ אוֹכֵל לְמוֹ וּכְשֶׁבְרִי אֲשֶׁר אֲשִׁינֵי חֶלְף קְרִיאָתִי זֹאת מִיַּד יוֹם-כְּיוֹמוֹ. אִמְלֵא מֵאוֹרִי לְכַבְּמוֹ. וְהַמִּיתָם אֲשֶׁכְּמֵגַ וּנְפִישִׁי עָלִי אֲרִינִיעַ וְאִמְצֵא מִנּוּחֹתִי בְּלִי מַפְגִּיעַ כְּבָה יַעֲנֶה כֹּל מוֹכִיחַ וּמַחְבֵּר. כְּעַל כֹּל הַהֲמוֹן עֲלָיו יִדְבֵר וְכִי נַעֲלָה אַתָּה מְכַל אִרְם. הֵלֵא נָם אַתָּה כְּמוֹהֵךְ בֶּשֶׁר וְרֵם. לֹא מְרוֹם לְכַבִּי וְרוֹב חֲכַמְתִּי אֲשֶׁר מוֹסֵר וְאֲחֵבֵר סֵפֶר נָם לֹא לְמֵלֵא אִמְתַּחֲוֹתִי כְּכַתֵּם אֹפִיר כִּי גָם אֲנִכִי יוֹדֵעַ נוֹרָה הַמַּחְבְּרִים וְהַמְּוִיכִיחִים כִּי מִן הַהֲמוֹן לֹא יִהְיֶה כְּרוֹכִים וְכֹל פְּתָחוֹ אֲרִירִים כְּעֶרֶם נִנְעֵלִים כִּי בְּעוֹלָם הַמַּעֲשָׂה דְּבָרֵיהֶם רַק בְּצִלְלוֹם. כִּי לֹא יִכְוֹזוּ לְכַבּוֹר כְּהֵם חִיָּלִים אִךְ גָּם אֱלֹהִים הַמְּתִימְרִים כְּכַבּוֹר יֵרֵאִים בְּצִחֹק מְכַאוֹב לְכֵן יַעֲנוּ לוֹ אִמְרִים זֹרִים כְּעַתָּה יִרְהַבֵּה

ידפוק על פתחי דלתותיהם. קדם בחינונים פניהם לתמוך אותו במשענים. לקחת ספרו בכסף שלמונים ידעימו עליו פנים. ויהיו עליו כמתלוננים ואילו עורף פונים. ויחשב בעיניהם בקוצים וסילונים. אך אמנם לא בצדק ויזר על המחברים מלונים. כי עמלו עמלם כרב יגונים להציגם לפני הקונים. כי רוח הוא כאנוש נשמו הוא מיוצר החבל. אם דברי הכמה יפלו לו בנעימים חבל. נוחם לא ימצא גם מעם ורעה לנפשו לא ינעם אם מיריעתו לוולהו לא ישפיע וכלכבו לא ימצא מרנוע. וכל רוחו מוערת כאש כוערת, אם לנפשו ימצא וכחובו יסתירהו. ונפשו תערוג זלכו יהמה גם לוולתי הודיעהו. כי הארם הוא נצחי בתכונת נפשו ונשמתו לכן דברי חכמתו אשר מצא כרב שקידתו. יערב לו כל עמל ויגיעה. לכתוב על הגליון והזריעה. ולחקיק דבריו בעט כחזל ועופרת למען יעמרו לדורי דורות למשמרת. וכמו שהרוח והנפש אינם מונבלים רק נצחים ועולמים הנמו. ככה תשוקתם להשאר שמורים וערכים לנצח כחתמו. ככה גם אנכי אומר ואדבר. הגם כי לא אחימר בתפארת מחבר כי אסכל בנפשי להתפאר בתפארת נבונים. וכי נמצא בצלחתי רב זהב ופנינים. כי אנכי מכיר ערכי וקוצר כינתי. ומעט היא בתורה ידיעתי. כי לא הלכתי במפרי זה בגרולות ונפלאות. בי אין לאל ידי לקפץ הרים וגבעות ולעלות על סולם המושבלות. דהוריד הנשיפות והשרות זהרעלות. כי הנשיעות והסגנים אשר בגני נשעתי. פרחיו גם צמחיו אשר בהם בחרתי. לא הוצאתים מלבי. מהמטונות בחבי. אך השכמתי לכרמים לראות בגנים. ללקוט פרחים ושושנים. דברי חן מנופת מתקו. אמרו חפץ משמן זקקו ובעני המלקט אחרי השבלים מעט יבול וצמח. רק הוספתי מעט מים ומעט קמח הלבשתי מחלצות את דבריהם. למען יתקבלו על לב שומעיהם זארתים במסכת מוסר מליצה ומשל והי שברי אולי אוכה לחוק כרך בושף: **ושמעתי** כבאר כזה רברי המהחכמיא. רבש וחלב תחת לשונך וריח שלמותוך בריח לבנון ושיר השירים ד'. ונמתיק הרכר בדרך הציור השממית התפארה לפני הדבורות במלאכת קורי העכביש מעשה רשת כי תכונן במלאכתה זאת רומח וקשת ללכוד את הזוכים במכמתמו. כי הם מעצם מעשה ידמו ואין לאחרים חלק במו. אבל אתה דבורה הרבש והצוף אשר כפוך מצצת. הוא מהשושנים והפרחים עליהם רבצת. ובלעדם מאומה לא עשית. לכן נגדי מה נחשבת. לזאת תענה הרבורה האמת כי תארג הרשת מהרוק אשר כפוך. זכי הם רק מעשה יריך, אך הכפ נא בי למאומה לא יוצלחו לכן דום קך מהתהלל אחי אבל אנכי הגם כי הרבש והדונג לא מעצם ירי רכשתי. אך הפרחים מהשושנים לקמתי. ולאסוף עמים בגנים עזפתי ומהם עבודתי עבדתי. אבל כל רואי כבבורי יתמרו כי מה מאור נהררו. כי בני אדם יתענגו במו. והמרבש והגופת ישיבו לכתמו. ככה יאמר החכמיא אל כשנאה תהרפו את המכתרים באשר כי מרבתי הקורמים רכריהם מרבבים. האמנם כי לקטו אורות ועמים מאשר הקורמים עמלו. אבל ישיתו עליהם נוספות המליצה למען דכריהם יללו. גם פרחי המשל וניצני המוסר כם ישתלו. לכן לא דשוו עמלו. כי אולי יוכו להפיק בלב איש אחר רוח היום. והי זה שכם כי יפקחו עור להאיר לו עינים

לאחרים

(*) וחיץ המקורות מדברי חז"ל המפורזים בגמ' ומרדכי ווה"ק אשר מהם דברי שאבתי. עוד מהאליך הק' ועוללות אפיים. ויר יוסף. וספרו המגיד מרובנא ואפיקי יהודיא. ודברי המחבר ספר עשרת צבי. ועוד ספרים אמרי בחלתי. ומה שלא הזכרתי תמיד הדברים על שם אמרם. אבקש מהקורא הנכבד שישים עיניו בהקדמת ס' צורו המוד. להגות ר' יעקב מליסא על שיר השירים. ובהקדמת ס' המדות להמגיד מרובנא. ימצא שם מענה נכונה.

וזהו "רכש" יגודר כזה דברי החכמים אשר אצו בילקוטם "חלבי" כזה יגודר דברי עצמם ומליצת מוסרם אשר שתי נוספות על דברי הקודמים וכי החלב הוא מעצם הבעיחי. במאמר חז"ל גם נעבר ונעשה חלבי וכבורות דף ו' ע"ב. שניהם יהיו תחת לשונך ושכרך תהי' כי רוחו שלמותיך כריח לבנון כמאמר חז"ל (י' למה נקרא שמה לבנון שמלכין וכו'). הנה רבים בראותם כפרי זה ארעו כי יחמרו לצון כמו. ובלעני שפה יאריכו עלי לשונמו. לאמר לאיש מחבר חיבורים מי שכך. הגד נא מי אתה כי נדע ששך. גם אנכי יודע. כי אחשב בעיניהם כמתעתע, אך בקהל עם אביע כי לא באתי כספרי זה חרשות להודיע. ולא אגלה אוצרות ושמוני שמוני מדעים. רק דברים אשר הם לכל גלויים וירועים. כי דברי ממעיינות חז"ל ועוד ספרים רבים שאבתי. ואך מעט משלי הוספתי. אך זאת אשיב אל דבי ונחמתי. כהבור דברי החכמי' אשר במקהלות ביאורו נאמתי. אם תבקשנה ככף וכמטמונים תחפשנה או תבין וגו' (משלי כ'). רואת ידוע כי ממעמקי האדמה כסף וזהב יאחה. כי כסן האדמה הכל תרתה. אך מי ומי החופרים נחקרה. אלה אשר נחרץ משפטם להשליכם הבורה. מודי אור-רוצחי נפש-בוגדים בארצם-בנים כחשים. אשר נגוד דינם להגור מחברת אנשים. ולהכריל חיותם מתפנוקים ומערגים. המה יחשפו אוצרות זהב ומכמים. ועתה הי' מהנכון לאנשי יושר וצדק להחשיב הכסף והזהב כקוצים וחרק. כי מוצאם היא בידי בוגדים ואנשי דשע שנואי התכל ורבי הפשע. אמנם לא די כי לא ימאסו כמו. ועוד נהפוך הוא כי ישליכו מנגד נפשמו. לעבור ארחות ימים צי' ושממה. ואך להשיגם נפשם עליהם המה. צנת שלג קור וחום למשחק כמו. כל נגע ופגע כדרכם לא ימנעמו. מלמלא כסף וזהב חדרמו. ורק ימצאו אותם עודם בכפס יבלעמו. ותמיר יהנו כמו ולא יעובמו. עיז אמר החכמי' אם תבקשנה ולא תכוז לה אם גם משפל המצב תשמענה בבקש' אשר לא תביש גם אם שפל הערך יחפרנה וכמטמונים הוא הוזהב הממון במעבה האדמה. ואנשים הנשלחים בפשעם לארץ נורה ושממה. בוגדים ושנואים יחפרוהו. בכל זאת לא ימאסוהו. ועוד יחפשו אחריו ולא יבימו אל כל עמל. אם ככה תחפש אחר דית רשמוע גם מאיש מסכן ודל (י' אז תבין וגו' :

ועתה אספרה אל חוק מה הביאני דברי על ספר לחוק. ומה ראיתי על ככה. לגשת אל המלצבה. ומה זה המריצני ורוחי הנחני. להביא לאור מרכותי ולהפיץ עלי תכל מחשבותי. לא מאשר רב חילי. אפור כסף להראות עמלי כי

אמנם

נבולת בנן

(* מדרש שה"ש רבה פ' ד' :

(** ומה מתקן כזה דברי כבוד הרב הג' המאה"ג ת"ב שלשלת היוחסין מ"ה מרכיב גי' אבר'ק זאמושטין ע"ח. לכאר דברי חז"ל, איהו חכם הלומד מכל אדם (אבות פ"ד) מרוע לא אמר כמ"ש ד"ל (תמיד ל"ב), איהו חכם הרואה את הנולד" אמנם דברי השלמים האלה משולבים ואחוזים יתרו. דהשלמים האלה תפשו במליצתם לקרא את המדרש איהו דבר בתורה כשם מוליד. והזהירו אותנו לבל נבזז לשכל כוליו של עני. אם הם דברי שגם. ולא נכוס על המדרש מי הוא. וזהו שאמרו חז"ל איהו חכם שיבור לו ללכת בדרך החכמים, הרואה את הנולד" ולא יכוס אל המוליד מי הוא. אם אך הנולד הוא דבר טוב ופה. וב"ז. ביאר הדבר כיותר. ואמר, איהו חכם הלומד מכל אדם וכו' ביאר דברי נעים זמירות ישראל. מה נמלצו להכי אמרו חז"ל. הם אמרות ד' אמרות שהורו. לכן לא אכוס מי ומי המוליד את האמרות. וארזינו דהע"ה הסכיר דבריו כמו שאנו רואין בהדבש והעיס. הגם שהנזופת והצוף נולד סכירי נמאסה. ודבר. שמה. עכ"ז לא יכוסו. ויתענגו בני' כהם. וזהו מרכש ל"י ודפח"ה :

אמנם מחסדי התבל לא השנתי. ונעימות עולם מעולם לא פעמתי ולמען הביא שרף ביתי ההכרח עלי אבני אבן. להפוש מלאכה כבדה בכף. חצני נערת ומתני שנפתי. לעמול עם קצרי דעה מבוקר ועד ליל. ללמוד עם נערים ולהנביר בהם היל. אך לא השפיק בזה חיה ירי בי מה הקומץ להשביע לחם להשפך אשר עמדי. לכן לעמוס על שכמי נלחצתי. הגם כי לא נסיתי ולא הרגלתי לעבוד עוד עבודה. הגם לפי מצב בריאותי מאוד עלי כבדה. במקהלות דברי חכמה להשמיע. ודבר ר' קבל עם להביע. כי נתקבלתי פה עיר מולדתי. בכמהי"ד החבורה משניות וחבורה מבקרים' להגיד לפניהם דברי חכמה ומשרים. שיעורים שונים ודברי מוסרים. ככל לילה בין מנחה למערב ומידי שבת בשבתו ורגלים ומועדים. מעניני דיומא בפרשתא דרשנא בדרך רדוש הברים אחרים. וכאשר התבוננתי בדברי חכמי הדורות אשר דבריהם יאירו כמאורות והנחילו לנו חכמתם למורשה. ומבריהם להבין על יום השבת הדרשה. סוד השבוע במדרשי חיל לשלב. ובמקהלות השמעתי. והללתי ככל לב. לקחתי בידי עט סופר ועל הגליון רשמתיהו למען מקרב לבי וזכרונני לא אמישוהו. והנה קודם חג השבועות חברים המקשיבים פני שחרו. לכאר לפניהם הפיוט אקדמותי אשר הקדמונים כחרו. לאמר אותה ככל תפוצות ישראל כתג העצרת פרם יקראו בתורה. וחכמי דור ודור יעטרוהו נור ועטרה ז'. וכאשר פניתי לראות דברי המבארים אשר בהמחזורים. ראיתי כי מלאכה גדולה לפני. לכאר המורים והחרוזים למען אחר באחד יגשו ויהי דבוקים ואחוזים. וחסדי ד' אוזיר ככל אשר נמלני כי עד בה עזרני כי קבצתי את הרברים אשר באמתחתי נכתבים ונרשמים. וכהם זכיתי לרדות פניני השיר הקדוש למען יהיו מותאמים. ומצאתי בו חמשה עשר דברים—פלאים. מבוארים. בשיר הקדוש ובפנינו נמצאים. ואת מחברתי קראתי בשם 'טיוול בנג' משני טעמים. (א) יען כי לא נמעתה הגן מהפרחים אשר מלבי הבינתי. רק מאשר לקסתי מגני המחברים התויתי. ומניצני הרשנים מורי אריתי. ומעט אשר מלבי כינתי והוצאתי. (ב) כי שם אבי ז"ל הי' גרשון יצחק (שלי"ח אר"ח תמוז תרמ"ט) יצחק במ"ק עולה י"ט במספר. טיוול בנג' הוא ר"ת נתנאל בן גרשון וגם שם אמי ז"ל דינה רחל (שלי"ח כ"ט שבט תרמ"ט) במ"ק עם הכולל עולה כ"ט במספר. טיוול בנג' וגם הרבה של תורה יאם דבר אחד כוכרון יופיע יעורר עמו גם דברים קרובים להם להביע. ולכל יהי' להקריא בעמטמה ענינים. שמתו בשולי היריעה משכנסם. וקראתי בשם זכרונם 'גבולת בנג' כי גבולות במ"ק עם הכולל עולה י"ט במספר. יצחק' שם אבי. 'בנג' הוא ר"ת בנג' וגם גבולת בנג' במ"ק עולה כ"ט במספר שם אמי ז"ל במ"ק. ועתה אשפוך שיחי ואשא כפים

גבולת בנג

(*) בא וראה מ"ש כס' שארית ישראל. הובא בתוס' חיים על הח"א ז"ל. שאפי' תפלה שלא נתחבר ברוח"ק. אם נתקבל התפלה זו. אצל ציבור אחד מירשאל. מהשמים משפיעין בתפלה זו ורה"ק. והפיוט הקדוש הזה נורע שנתחבר מאיש ק"זש ונורא. וכמו שקדאו תגאון הק' ר"ש מאסטרפאלי ז"ל כספרו דן ירון על הקרנים. מ' י"ב. וע"ש בקרנים. וגם הפיוט הקדוש הזה נתקבל בכל תפוצות ישראל. ועיין בש"ה שער אפרים [חלק או"ח סימן יוד] שמתר מאוד ליישר המנהג שנהגו באיזה מקומות. להגדיל כבוד תפיוט הקדוש הזה. באופן גדול מאוד. להפסיק באמצע קריאת התורה ולאמר זה הפיוט יעו"ש. ושם מחבר הפיוט הקדוש הזה הוא רבינו מאיר ב"ר יצחק שלי"ח ציבור. ומזכיר בתוס' במס' ר"ה דף י"א ע"א ד"ה א"א. וה"ו בשנת תתס"ב לאלף החמישי. דור אחד קודם לדור הרמב"ם ז"ל. ועיין מבוא הפיוטים שבמחזורים.

לכורא ארץ ושמים. כי זכות הפיישן וזכות כל המחברים אשר רכביהם נמצאים בספר הזה. יעמוד לנו ולודעינו כי התורה לא תמשו לצנח ספינו. ולחן ולחסד יתנני. ובידו הרחבה והמלאה דחס חץ ישריפני. ולא דמתנת בשר ודם יצריכני ומצאצאי נחת ירוני. וזוכה לראות משיח צדקיני במהרה בימינו כעתירת המכיר את ערטי. המחבר נתנאל בהמנוח גרשון יצחק זיל שנאר בעתים הקריב נתנאל על פר פת הריאה נרפס בווארשא תרמ"ב לפ"ק:

מפתח לדעת תוכן הדרושים ותעודתם

אך כל כלי יולר עליהם לא יולח. לפתוח עד מה מחלוצות אמונתם הקדושה. ויבאר בזה כמה מקראי קודש. ופסוקי תנ"ך ע"ד המלצה והסגיון: **דרוש ה'** מלות תמחין עד בחבמתא הוא דרוש לצרית מילה. מבאר גודל מעלת ישראל יבמה שמקימין את מלות הסורה. ובפרט מלות המילה. והיא תעמוד להם להחזיקם נגד האומות הקדמוים. ומבאר בזה כמה מאמרי חז"ל בדרך הגיון ומשל כפלא:

דרוש ו' מלות בהבטתא עד אות צדקתא' וגם אות מסחרין' מבאר התחזקות ישראל נגד האומות הקדמוים. ויבאר מעלת יקרת הסורה איך היא למעלה משכל אנושי. והמנוקות ששיגו ישראל העוסקים בה. מאומות הקדמוים. הם הם יהיו הסיבה להגדיל להם העונג בעוה"ב. כי אז הגלה דשעת הרשעים ולקת הגדויקים. ובזשה תכסה לרשעים על מחשבותם. אשר חרשו על עס ישראל. והלדיקים אל יתיאשו. כי בטח יבואו על שכרם. ומבאר בזה כמה מאמרי חז"ל ומקראי קודש על דרך הסגיון ומשל ומליצה:

דרוש

דרוש א' מלות א' עד אות ט' מדבר מהשגחה הבריות על ברואיו בכלל ובפרט. ע"ד האמונה והמקירה. ויבאר שאין לבטוח על רכוש הכסף והזהב. ויבאר בזה כמה מאמרי חז"ל ופסוקי תנ"ך בדרך מוסר השכל:

דרוש ב' מלות ט' עד אות צ' מבאר השיר והשבת אשר המלאכים משבחים להבריות. ויבאר שם ביאור הקדושה. גם יבאר מדוע זכו ישראל לומר שירה קודם המלאכים. ובלתי זמן מוגבל. ויבאר בזה כמה פסוקי תנ"ך. ומאמרי חז"ל בדרך מליצה ומשל:

דרוש ג' מלות צ' עד אות ת'. מבאר גודל מעלות התפלה ומועלתה. וענין קשר תפילין של הקדיה וגודל מעלת התפילין שזכו בה ישראל בדרך משל ומליצה:

דרוש ד' מלות תאין עד אות תמהין. מדבר מקיום האומה הישראלית בגולה. וזכות האומות הקדמוים עמם. ואיך יבואו עליהם בחטובות שונות להעבירם מאמונתם.

מפתח הדרושים

דרוש י"א. מאות, שברנא" עד מאות, ידבר". מבאר תקום ישראל בגלותם. ואיך העמים הקדמונים חשבו עליהם לבלותם. איך שומר ישראל הפך מחשבונם. ויבאר בזה כמה פסוקי תנ"ך ומאמרי חז"ל בדרך השכל:

דרוש י"ב. מאות ידבר עד אות, סגת" יבאר ענין התמי' המקום. ויבאר ענין השלש קדושות. ויבאר כמה פסוקי תנ"ך ומאמרי חז"ל בדרך מליצה ומשל:

דרוש י"ג. מאות יקראע עד אות, מקרב" ידבר מענין חיטוף הבנים בדרך התורה והמלוה ואם ידריכס ככה. יראה מהם ברכה. ויבאר כמה מאמרי חז"ל ומקראי קודש בדרך השכל:

דרוש י"ד. מאות נגידין עד אות, והזבון" ידבר מענין גמול עוה"ב גם על עמיניס פשוטים כמו מאכל ומשתה ורחילה וכדומה. אם איך הם לשם שמים. גם יבאר תשיבות התורה בזמן העמיד. ויבאר כמה מאמרי חז"ל ומקראי קודש בדרך כפלא:

דרוש ט"ז. מאות ותזבון עד גמירא. יבאר ענין גמול עוה"ב למחזיקי התורה ולומדי' במשלים כפלאים ויבאר בזה כמה מאמרי חז"ל ופסוקי תנ"ך בדרך השכל. גם יבאר מדוע נחוג חג שמחת התורה לאחר חג האסיף ולא בחג העגרה כעמ' קבלת התורה:

דרוש ז. מאות צדקתא עד אות, קרייתא" מדבר מגדל סכר מחזיקי התורה ולומדי'. ומעודתם צעוה"ז וצעוה"ב. ויבאר כמה פסוקים ומאמרי חז"ל במשל כפלא וע"ד המליצה וההגיון: **דרוש ח'.** מאות קרייתא עד אות, בתבתקי" ואות אריסטון ידבר מענין לדיק ורע לו. רשע וטוב לו. ונחמה לישראל על מזקתם צעוה"ז. וענין ביאת המשיח בדור שכולו חייב. במשל כפלא. ויבאר כמה מאמרי חז"ל ומקראי קודש בדרך מליצה והגיון:

דרוש ט' מאות בתבתקי עד אות, ריקיעא". יבאר כי הרבה מעלות צעיני לימוד התורה וכמו בסולם המעלות המוצב לעלות בהם אל העלי'. לא יתכן לעלות אל המעלה הגבוהה. סרס יעלה על המעלה אשר תחתיה. ככה לא יהיו איש לקפוץ אל המדרגה אשר היא למעלה מרוח בינתו. כי מחומה לא יבאר בידו כי אם גאותו. ויבאר בזה כמה מקראי קודש ומאמרי חז"ל בדרך מליצה ומשל:

דרוש י' מאות ריקיעא עד אות, שברנא" גם מאות מנת עד אות, יקראע" וקלת מאות סקרב. יבאר חשבון הפש בדרך מוסר השכל. ואיך להאדם לחשוב אחריהו. ויכין לדה לבפשו ונשמתו. ולא יאבה לשמוע לילרו להפתות ממנו. לבלות בהכל וריק זמנו. רק בתורה יסיס כל מגמתו. זאו' ד' ית' בעורפו. ויבאר בזה כמה מקראי קודש ומאמרי חז"ל בדרך מוסר השכל: